

POMOHOU SI STRANY SAMY? ÚLOHA ŽENSKÝCH SDRUŽENÍ UVNITŘ POLITICKÝCH STRAN ZASTOUPENÝCH V POSLANECKÉ SNĚMOVNĚ PARLAMENTU ČR /

VERONIKA ŠPRINCOVÁ

Will Parties Help Themselves? The Role of Women Associations in Czech Parliamentary Parties

Abstract: The aim of this article is to fill in the gap in research focusing on the problem of the political participation of women in the Czech Republic. Based on text and interview analysis, it explains the role of women activists in Czech parliamentary parties in endorsing women for election to representative bodies. The article begins by describing the associations formed by women party activists and their position within the party structure, and then looks at the role of these associations in supporting women's access to political structures. It also describes how women party activists take into account the barriers to women's political participation and possible ways of removing these restraints. The final part introduces the hypothesis that although the creation of these associations seems to be a positive step towards improving women chances of gaining access to representative bodies, in their present form and circumstances they have no power to achieve any significant improvement in the status quo.

Keywords: Czech political parties, women and politics, women party activists

Zastoupení žen v české politice, zejména ve vrcholných funkcích, je dlouhodobě velmi nízké. Jednotlivé odborné publikace a články se pokoušejí osvětlit příčiny tohoto stavu, dosud však nebyla do této problematiky zahrnuta úloha jednotlivých politických stran a konkrétních ženských sdružení uvnitř těchto stran. Na základě analýzy textových materiálů a rozhovorů s představitelkami ženských sdružení propojených se stranami zastoupenými ve Sněmovně se proto v následujícím článku¹ pokusím právě tento pohled poskytnout.

V zastoupení žen v PSP ČR z hlediska jednotlivých stran existují velké rozdíly, navíc se strany liší i v tendencích vývoje. Této problematice se budu ve stručnosti věnovat v závěru článku. Podle Miki Kittilson (1997) má vliv na zastoupení žen v rozhodovacích orgánech mimo jiné přítomnost ženské nátlakové skupiny uvnitř politické strany. V České republice existují podobná sdružení celkem tři – *Sdružení žen KDU-ČSL*, *Sociálně demokratické ženy* uvnitř ČSSD a s KSČM je propojeno občanské sdružení *Levicové kluby žen*. V následujících částech představím strukturu a činnost jednotlivých sdružení² a jejich úlohu v prosazování žen do politických struktur. Sdružení jsou řazena abecedně.

V další části uvedu výsledky vlastního výzkumu zaměřeného na reflexi bariér vstupu žen do politiky, nebo přesněji řečeno do rozhodovacích procesů. Cílem tedy bude přiblížení bariér, které samy představitelky sdružení vnímají jako zásadní při vstupu žen do politiky, a jejich prosazování do rozhodovacích procesů. Jejich reflexi považuji za obzvláště cennou z toho důvodu, že se problémem vědomě zabývají (nebo to lze vzhledem k jejich angažovanosti v ženském sdružení předpokládat) a zároveň mohou stavět na vlastních zkušenostech z (komunální či celostátní) politiky.

Levicové kluby žen

Levicové kluby žen (LKŽ) jsou výjimečné tím, že nejsou přímou součástí žádné politické strany. Přesto jsou pro moji práci důležité, jelikož členstvo je do značné míry propojeno s KSČM a v poslední době navíc otevřeně figuruje jako nátlaková organizace snažící se prosadit změny přístupu k ženám uvnitř strany.

Organizace byla založena v roce 1992 jako občanské sdružení „levicově orientovaných žen v úsilí o rovnoprávné postavení žen ve společnosti v souladu s přijatými zákony a mezinárodními dokumenty“ (Petrová 1994: 66). Se zakládáním klubů jsou spojena především jména Hany Entlerové a Květoslavy Čelišové. Motivací bylo především vyplnění prázdného prostoru, který do té doby zaujímal Český svaz žen.³ Hlavní snahou tedy bylo sdružit do jedné organizace ženy levicového smýšlení.

Dotazované respondentky uvedly, že zakládající členky původně uvažovaly o založení sdružení uvnitř strany, rozhodly se však, že s muži uvnitř KSČM chtějí spolupracovat jako rovné s rovnými, a odmítly proto zakládání čistě ženské frakce. Postupem času si však začaly uvědomovat, že ženy ve straně zdaleka nemají rovnoprávné postavení, proto založily občanské sdružení mimo stranu, což jim umožnilo být v kontaktu i se ženami, které nejsou členkami strany. Členstvo tedy tvoří jak členky a členové KSČM, tak lidé levicového smýšlení bez stranické příslušnosti. Členství není příliš formalizované – jde spíše o dobrovolné sdružování na lokální úrovni. Jednotlivé místní organizace zastřešuje celostátní Republiková rada LKŽ, která zároveň komunikuje s orgány strany.

Činnost sdružení je úzce propojena s KSČM – do vedení jsou voleny zpravidla členky strany a jedním z hlavních cílů bylo již od počátku dostat komunistickou stranu zpět do veřejného života. Hana Petrová (Petrová 1994: 66) dělí

jednotlivé aktivity do čtyř skupin: *osvětové, politické, zájmové a sociální*. Od doby založení se však povaha činnosti částečně proměnila – byly omezeny občansko-politické aktivity (např. obnovení památníku a růžového sadu v Lidicích či sochy Jožky Jabůrkové) na úkor podpory rovných příležitostí žen a mužů. LKŽ například podávají straně návrhy na zavedení kvót či alespoň doporučení při sestavování kandidátních listin. Navíc spolupracují s různými neziskovými organizacemi – Českým svazem žen, Gender studies, o. p. s., Fórem 50 % – většinou však spíše na individuální úrovni (např. poslankyně v souvislosti s projednáváním návrhů zákonů). Zahraniční spolupráce není příliš bohatá – europoslankyně Věra Flasarová je aktivní ve Výboru pro rovné příležitosti Evropského parlamentu, LKŽ jsou členkami Světové federace žen.

Vzhledem k tomu, že sdružení není přímou součástí strany, nelze jejich úlohu při prosazování žen do politických struktur příliš přeceňovat. Avšak, jak uvidíme dále, KSČM je jedinou stranou, které se podařilo překročit kritickou třicetiprocentní hranici⁴ zastoupení žen ve Sněmovně.

Sdružení žen KDU-ČSL

Založení „nejmladšího“ ženského sdružení uvnitř české parlamentní strany předcházela intenzivnější stranická diskuse k tematice účasti žen v politice. Vyvrcholením tohoto trendu byla tzv. Domanínská výzva, ve které se „členky KDU-ČSL rozhodly založit podle platných stanov KDU-ČSL podle §9 odst. 9 zájmové sdružení s pracovním názvem Sdružení žen KDU-ČSL“ (Jílková 2005: 73). Tato výzva byla zformulována v březnu 2004 na semináři „Žena a křesťansko-demokratická politika“. Ustavující sněm se konal 2. října téhož roku v Praze (Matušková 2004). Podle Marie Jílkové (Jílková 2005: 73) tak byla dovršena dlouhodobá snaha žen i některých mužů o vybudování první řádné a standardní ženské frakce uvnitř KDU-ČSL.

Do konce roku 2004 stačilo sdružení přijmout stanovy sdružení, definovat své programové priority a zvolit orgány; předsedkyní se stala Michaela Šojdřová. Právě ona stála spolu s Karlou Řezáčovou ze Zlína u zrodu nápadu založit *Sdružení žen*, aktivní byla v tomto směru i Eva Nováková, matka Michaely Šojdřové.

Sdružení je organizováno na krajském principu a předsednictvo se snaží motivovat další členky KDU-ČSL k zakládání sdružení i v krajích, kde dosud nefungují. Ve stranickém tisku jsou proto publikovány informace o školeních, kde se mají ženy naučit, jak krajskou organizaci založit a spravovat. Celé sdružení je na všech úrovních organizováno analogicky ke struktuře strany (srov. Stanovy 2004). Členstvo je tvořeno jak členkami KDU-ČSL, tak sympatizantkami strany (ibid.). Na členství mužů není nijak pamatováno.

Mnoho bodů programu Sdružení je v souladu s celkovou politikou strany – klade se důraz především na otázky rodiny (s nevysloveným předpokladem tradičních genderových rolí) a ochrany života, ke kterým navíc připojuje prosazování „oprávněných nároků na zastoupení žen ve veřejném životě, v orgánech KDU-ČSL a zastupitelských sborech“ (Sta-

novy 2004). Činnost je zaměřena jak dovnitř strany, tak navenek – na veřejnost a na spolupráci s ženskými organizacemi, k nimž patří Sociálně demokratické ženy, Mateřská centra, Fond ohrožených dětí, Gender studies, o. p. s. a Fórum 50 %. Ze zahraničních organizací se jedná o Sdružení žen KDH a Frauen Union CDU-CSU.

Je pravda, že za poměrně krátkou dobu působení sdružení se situace žen ve straně jeví poměrně pozitivně – strana má svou místopředsedkyni a ministryni Vlastu Parkanovou a Michaela Šojdřová vykonávala v období od ledna 2007 do února 2008 funkci předsedkyně poslaneckého klubu. Z rozhovorů však vyplynulo, že postoje členek nejsou v některých aspektech (např. v otázce zavádění kvót) jednotné, a ženy, které dosahují na významné posty jsou podle mého názoru spíše v pozici tokenů. Jde o ženy, které působí na politické scéně dlouhou dobu a mnohdy ve své osobě spojují více významných funkcí najednou. Avšak vzhledem k tomu, že sdružení nepůsobí zatím příliš dlouho, je třeba s konečným závěrem počkat přinejmenším do dalších voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Sociálně demokratické ženy

Sociálně demokratické ženy (SDŽ) jsou nejdéle působícím ženským hnutím uvnitř politické strany. Podle dotazovaných členek je to dáno tradicí existence ženského hnutí v sociální demokracii z doby první československé republiky. Jako „zájmové hnutí pracující uvnitř ČSSD“ (Tomeš 2005: 194) bylo založeno 28. října 1990 prvním řádným sněmem SDŽ v Olomouci, jehož organizátorkami byly Petra Buzková, Eva Fischerová, Eva Kapounová, Alice Pištěláková, Dana Pohanková a Milada Skřivanová. Důvodů založení hnutí bylo několik – již zmiňovaná tradice, inspirace u partnerských stran v zahraničí, snaha přilákat nové členy a členky, voliče a voličky a v neposlední řadě i úsilí prosazovat více žen do politiky.

Ačkoli se SDŽ samy označují jako „hnutí“, a nikoli jako „sdružení“ či „organizace“ (na což mě v rozhovoru upozornila jedna z členek), struktura je organizována hierarchicky, analogicky ke struktuře celé strany. Členstvo sdružení tvoří jak členky, tak sympatizantky ČSSD. Ne všechny členky ČSSD jsou však automaticky také členkami SDŽ, jak je tomu např. v Rakousku nebo Německu. Členky jsou přijímány na základě přihlášek. Sdružení je otevřeno i mužům.

Ve svém Programovém prohlášení deklarují SDŽ tyto cíle: prosazovat ženy do politického, hospodářského a veřejného života na principu rovných příležitostí, obhajovat zájmy žen, iniciovat a účastnit se řešení jejich problémů, pomáhat při vzdělávání a zapojování žen do aktivního politického života a při rozšiřování členské základny ČSSD, prosazovat zastoupení žen v orgánech ČSSD a na kandidátních listinách ČSSD na všech úrovních (Programové prohlášení [199-?]). Vedle toho vytyčují i obecnější politické cíle, zaměřené především na ženy a mateřství. Hlavní náplní činnosti je podle respondentek osvěta v oblasti prosazování rovných příležitostí – především prostřednictvím pořádá-

Tabulka 1: Poměr žen zvolených do ČNR, resp. PS PČR v letech 1990–2006 podle stran.

<i>politická strana nebo sdružení</i>	1990	1992	1996	1998	2002	2006
ČSSD	–	12,50 %	18,04 %	14,87 %	14,29 %	12,16 %
KDU-ČSL	0,00 %	13,34 %	11,11 %	15,00 %	9,52 %*	15,38 %
KSČM	21,88 %	14,28 %**	22,73 %	25,00 %	29,27 %	30,77 %
ODS	–	7,89 %***	10,29 %	11,11 %	13,79 %	11,11 %
Celkem	13,00 %	10,50 %	15,00 %	15,00 %	17,00 %	15,50 %

* KDU-ČSL v tomto roce kandidovala v koalici s US-DEU (procento žen je uvedeno pouze pro KDU-ČSL).

** KSČM kandidovala v rámci koalice Levý blok (procento žen je za celou koalici, v níž byla KSČM dominantní).

*** ODS v tomto roce kandidovala v koalici s KDS (procento žen je za celou koalici, v níž byla ODS dominantní).

Zdroj: www.volby.cz. Tabulka Veronika Šprincová.

ní konferencí, seminářů a školení pro političky. Sdružení se snaží podobným způsobem působit nejen uvnitř strany, ale i na veřejnost. Činnost zaměřená vně strany je navíc doplněna i o volnočasové, například sportovní aktivity.

V době předsednictví Jany Volfové byl iniciován projekt tzv. stínové vlády žen,⁵ který však nepředstavil konkrétní způsob, jak ženy do rozhodovacích pozic reálně dostat. Jako vhodný nástroj ke zvýšení politické participace žen považuje SDŽ ve svém dnešním složení zavedení kvót. Na XXXIV. sjezdu strany byl tento návrh přednesen, avšak hlasováním neprošel. Přednesený návrh měl více variant, od parity (kteřou sdružení preferuje) až po minimální návrh ve výši 20 %.

Sdružení dnes žádné mediálně viditelné aktivity – jako byla stínová vláda žen – neinicuje a snaží se více než na veřejnost působit na vedení strany. Vzhledem k neúspěchu při prosazování pozitivních opatření (byť v minimální variantě) se však zdá, že funguje spíše jen jako jakási paralelní struktura strany, což je do značné míry dáno i věkovou strukturou žen v organizaci.⁶ SDŽ jsou členkami Asociace pro rovné příležitosti, v rámci České republiky spolupracují se Sdružením žen KDU-ČSL, Stranou zelených, Fórem 50 % a Gender studies, o. p. s. Dále jsou členkami SIW (Socialist International Women) a na zahraniční úrovni spolupracují s Friedrich Ebert Stiftung a Renner Institutem. Spolupráce probíhá i s PES (Party of European Socialists).

Vzhledem k tradici sice nebylo zakládání sdružení zevnitř strany příliš blokováno, v současné době však hnutí podle mého názoru zdaleka nevyužívá svůj potenciál a soustavnou aktivistickou činnost nahrazuje spíše společenskými aktivitami, zaměřenými dovnitř hnutí, nikoli dovnitř strany či na veřejnost. Jejich občasné snažení o prosazení pozitivních opatření pak vcelku logicky naráží na odpor mužské většiny ve straně a návrhy na zlepšení situace žen ve straně jsou mnohdy jednoduše smeteny se stolu, jak se ukázalo právě na XXXIV. sjezdu.

Vývoj politického zastoupení žen v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR podle stran

V úvodu citovaná Kittilson uvádí, že jedním z faktorů míry zastoupení žen v rozhodovacích orgánech za danou stranu je i přítomnost ženského sdružení. Jak ukazuje ta-

bulka 1, volební výsledky v České republice této teorii úplně neodpovídají. Jedinou stranou, které se daří postupně zvyšovat počet zvolených žen, je KSČM. Ve volbách do ČNR v roce 1990 byl počet zvolených žen o zhruba 8 % nižší než dosavadní kvóta 30 %.⁷ V následujících volbách došlo k propadu,⁸ ve všech dalších volbách se již počet zvolených žen zvyšoval bez ohledu na celkový volební výsledek strany. Podobně jako počet mandátů obsazených ženami se zvyšoval i počet žen na kandidátních listinách. V tomto vývoji však žádné zvraty nenastaly – v prvních volbách KSČ nominovala 14,2 % žen a každý další rok tento počet zvýšila přibližně o 1–2 %.

Opačná tendence se projevila u ČSSD. V roce 1990 zůstala bez parlamentního zastoupení, v dalších volbách se jí podařilo získat celkem 6,5 % hlasů, čili 16 poslaneckých mandátů, z nichž pouze dva (tj. 12,5 %) připadly ženám. Zastoupení žen bylo i přesto nad celkovým průměrným poměrem žen ve Sněmovně, který v té době činil pouhých 10,5 %. V následujících volbách nominovala ČSSD dokonce ještě méně žen (14,2 % oproti 15,7 %), přesto se však díky nepoměrně většímu zisku mandátů zastoupení žen zvýšilo přibližně o 5,5 procentního bodu. Počet zvolených žen právě v roce 1996 kulminoval a od té doby se postupně snižuje až na 12,2 % v posledních volbách, což je historicky nejnižší číslo. V současné době je však poměr mužů a žen v poslaneckém klubu jiný, jelikož jej tři poslanci opustili. Z celkového počtu 71 poslanců a poslankyň je devět žen, tj. 12,7 %.

KDU-ČSL (resp. KDU) byla jako jediná parlamentní strana zastoupena v ČNR výhradně muži, kteří v roce 1990 obsadili všech 19 křesel. V následujících volbách se podařilo zvýšit zastoupení žen na 13,3 %, což bylo více než poměr v celé ČNR, v dalších volbách se poměr žen a mužů dostal opět pod celkové průměrné zastoupení žen v Parlamentu. O dva roky později se podařilo dosáhnout 15% zastoupení, které odpovídalo celkovému poměru ve Sněmovně, v roce 2002 došlo znovu k propadu a v posledních volbách se zastoupení žen dostalo zpět zhruba na celkový poměr ve Sněmovně, tj. na 15,4 %. V případě vývoje zastoupení žen za tuto stranu se potvrzuje přirovnání Hany Havelkové (Havelková 2006: 93) k loterii. Poměr nominovaných žen se příliš neměnil až do voleb v roce 2006 – dosud prvních voleb do Sně-

movny od doby založení Sdružení žen KDU-ČSL. Na kandidátních listinách bylo v těchto volbách rekordních 19,8 % žen. Zda existuje korelace mezi založením sdružení a počtem nominovaných žen, však bude možné prokazovat nejdříve až po dalších volbách.

Bariéry prosazování žen do rozhodovacích procesů

Metodologický úvod

K alespoň částečnému⁹ vysvětlení přetrvávajícího nízkého zastoupení žen v rozhodovacích procesech lze využít analýzu stávajících bariér vstupu žen do rozhodovacích procesů. Výzkumnou otázku jsem formulovala následovně: „Jak reflektují problém kariérního vzestupu političek ženy aktivní v ženských organizacích spojených s českými parlamentními stranami?“

Proto jsem realizovala rozhovory s šesti členkami výše popsaných sdružení (z každého sdružení jsem se dotazovala dvou respondentek). Kritéria jejich výběru byla následující: členství v parlamentní straně, aktivní zkušenost s politikou a členství v ženské organizaci spojené s danou stranou. Každá z nich je buď v současné době zastoupena ve vedení ženské organizace, nebo má s pozicí ve vedení zkušenost.

Čtyři respondentky napříč stranami byly ve věku kolem 45 let, dvě byly zhruba o deset let starší. Vzdělanostní struktura vzorku byla poměrně homogenní – jen dvě respondentky neměly vysokoškolské, ale středoškolské vzdělání. Co se týká profese, tři ženy jsou poslankyně, jedna koordinátorka portálu ve veřejné správě a zastupitelka, dvě další vykonávají funkce ve straně (nebo ženské organizaci strany). Tři respondentky jsou vdané a tři rozvedené, všechny mají děti.

Samotné dotazování bylo realizováno v průběhu února a března, poslední rozhovor byl vzhledem k hledání náhradní respondentky uskutečněn až v květnu 2007. Různá byla i délka rozhovorů, která se pohybovala v rozmezí od 30 do 70 minut. Všechny respondentky byly ujištěny o zachování anonymity a všechny souhlasily s nahráváním rozhovoru na diktafon.¹⁰

Jako metodu dotazování jsem zvolila strukturované rozhovory,¹¹ které jsem následně zpracovávala pomocí nástrojů zakotvené teorie, jak ji formulují Corbin a Strauss (1999). Jednotlivé výroky byly nejprve okódovány a tyto kódy byly poté sdruženy do kategorií, kterých jsem v závěrečné fázi stanovila celkem šest (viz následující body) a nad ně jsem nadřadila jednu kategorii centrální.

1. Vnitřní bariéry

Vnitřní bariéry jsou podle výroků respondentek na straně žen samotných, a to buď jako jejich vrozené předpoklady, nebo jako výsledek působení okolního světa (tj. výchova v rodině a životní zkušenost). Nejčastěji hovořily o nedostatečném sebevědomí a sebeúctě žen (některé přiznaly, že tento problém vnímají na základě vlastní zkušenosti, jiné si jej uvědomují na příkladu jiných žen ve svém okolí). Problém podle nich spočívá i v tom, že v myšlení žen

přežívá genderově stereotypní pojmání ženské role i typicky ženských vlastností. Politika je pak vnímána jako špatná věc a ženy samy podléhají předsudkům ohledně „ženské“ a „mužské“ role.

Část žen, s nimiž jsem vedla rozhovory, se snažila sama sebe z problému vyloučit. Odmítaly připustit, že se s odlišným zacházením osobně setkaly anebo toto setkání oslabovaly zdůrazněním vlastních schopností, které mužům „nedovolí“, aby se k nim chovali jinak než ke svým mužským kolegům.

2. Vnější bariéry

Jako zásadnější překážka se na základě analýzy rozhovorů ukázaly bariéry vytvářené okolím žen, především politickou stranou. Za společenskou bariéru považují respondentky v první řadě stereotypní genderové představy mužů o ženách. Jako velmi diskriminační popisovaly v několika případech také časté zpochybňování kvalit žen ze strany mužů, které slouží jako ospravedlnění nedostatečného zastoupení žen na kandidátních listinách i v orgánech strany. Jedna z dotazovaných žen došla ve své reflexi ještě dál a zpochybnila i samotný pojem „kvalitní žena“.

Další významnou bariérou je nastavení fungování politiky. V současné době je politika z pohledu respondentek vnímána jako špinavá, neefektivní činnost a v této podobě je pro ženy neatraktivní, a proto zůstávají raději ve svých tradičních rolích.

Z analýzy vyplynuly ještě další dvě specifické vnější překážky – první z nich je obecná nechuť vstupovat do politické strany a aktivně se v ní angažovat. Za příčinu této nechuti považuje respondentka historickou zkušenost se stranictvím po roce 1948, kdy byla narušena kontinuita prvorepublikového vývoje. Jako druhá specifická překážka byl identifikován samotný pojem „kvóta“, který je vnímán negativně. Za možné řešení tohoto problému považuje respondentka upřednostňování pojmu „parita“, který nemá tak negativní konotace.

3. Genderové rozdíly

Dotazované političky reflektovaly některé genderové rozdíly na základě tradičních představ o „mužských“ a „ženských“ vlastnostech a přisuzovaly ženám a mužům rozdílné kompetence pro zapojení do politického rozhodování. Tyto vlastnosti jsou některými z nich vnímány jako *vrozené* a jinými naopak jako *získané* na základě rodinné výchovy a životní zkušenosti. Rozdíly mezi muži a ženami se podle části z nich projevují i ve vztazích uvnitř skupin mužů a žen. Tyto rozdíly pak považují za zásadní v souvislosti s možnostmi prosazování genderové rovnosti – zatímco muži jsou schopni překonat vzájemné rozpory a sjednotit se na určitých politických cílech, ženy se takto strategickému postupu teprve učí, což jejich snahy do značné míry paralyzuje.

Odlišnosti vnímané jako vrozené by podle některých představitelk ženských sdružení mohly sloužit jako argument ve prospěch vstupu žen do politiky. Jejich cílem je

vnést do ní „ženský prvek“ a tím ji kultivovat. V současném klimatu se však tyto „ženské přednosti“ jeví spíše jako bariéra. Zásadní rozdíl mezi muži a ženami spatřuje část respondentek také ve vnímání samotného problému politické participace žen, zatímco ženy zaujímají k této otázce (ať již kladný či záporný) postoj, muži tento problém často úplně ignorují.

4. Mechanismy marginalizace žen

Jako nejzásadnější mechanismus marginalizace žen se na základě analýzy ukázal způsob sestavování kandidátních listin, reálný průběh nominací a absence účinných pozitivních opatření. Uvnitř stran se jedná především o boj o pozice ve straně. Vedle toho popisovaly některé respondentky „genderovou segregaci činností“ – muži vykonávají řídicí funkce spojené s ideologií a ženy jsou často odstrkovány k „praktickým“ činnostem, což je dáno stereotypním vnímáním žen jako pečovatelek.

Z rozhovorů dále vyplynulo, že ženy, které podporují rovné příležitosti, jsou v konečném důsledku marginalizovány dvakrát – jednak na základě svého pohlaví, jednak kvůli podpoře tématu, které je (nejen) ze strany mužů vnímáno jako kontroverzní.

5. Strategie prosazování genderové rovnosti

Některé strategie, které političky v rozhovorech uváděly, odpovídají mechanismům popisovaným v odborné literatuře zaměřené na prosazování žen do rozhodovacích procesů, jiné jsou naprosto originální. To je případ první z nich – jedna z političek si vytvořila vlastní mechanismus nátlaku na mužské kolegy ve straně – jako nátlakovou skupinu využila manželky předních představitelů strany, které neformálně působí na své manžely. V případě stran vnímaných jako levicových se jako strategie objevila možnost apelu na rovnostářskou ideologii strany. Za zajímavou a potenciálně velmi účinnou strategii považují apel na ekonomickou výhodnost řešení rovných příležitostí, který je založen na argumentu, že konkurenceschopnost země je pevně svázána s řešením otázky rovných příležitostí (což se ukazuje i u velkých firem).

Ostatní strategie, které respondentky popisovaly, jsou víceméně standardní – jedná se především o prosazování pozitivních opatření, prosazování tématu do vnitrostranické diskuse a provádění školení a osvěty političek. Právě k tomu účelu by podle nich měly sloužit ženské organizace ve stranách. S tím souvisí i další cesta, jak efektivně prosazovat rovné příležitosti v politice, a tou je snaha o vytvoření jedné velké ženské organizace, která by sdružovala političky napříč stranami. Tuto strategii však v rozhovoru uvedly pouze dvě respondentky, obě z jedné politické strany. Další běžnou strategií, kterou dotazované političky uváděly, je finanční podpora ženského sdružení nebo využívání vnějších tlaků na řešení otázky zastoupení žen v politice – ať už ze strany Evropské unie, nebo veřejnosti.

Strategie, které ženy popisovaly, jsou zcela jistě přijatelné a potenciálně účinné. Co však v rozhovorech zpravidla

chybělo, byla reflexe toho, jak jsou tyto strategie převáděny do praxe. Respondentky jsou zcela jistě dobře poučeny o možnostech prosazování žen do rozhodovacích procesů a některé z nich dokonce vytvářejí vlastní strategie, které na základě vlastních zkušeností považují za účinné. Až na jedinou výjimku se však neobjevila problematizace toho, proč tyto strategie uvnitř českých stran nefungují. Lze tedy sledovat určitý rozpor – respondentky jsou si dobře vědomy jak bariér, tak možností jejich odstraňování. Reálný stav české politiky však ukazuje, že chybí propojení mezi těmito dvěma oblastmi, a to hledání způsobů, jak převést teorii do praxe a účinně prosazovat tyto strategie i uvnitř stran.

6. Zájmy žen a problém reprezentace

V rozhovorech respondentky mnohdy zdůrazňovaly „ženská“ témata, jako jsou domácí násilí, péče o děti a seniory, zvyšování porodnosti a nezaměstnanost žen. V otázce reprezentace vycházela jedna z dotazovaných političek z předpokladu, že ženy a jejich zájmy budou nejlépe reprezentovat zase ženy – gender je tedy v její odpovědi tematizován jako politicky relevantní kategorie. Její nárok byl založen na ekonomickém základě, konkrétně na daních.

Zdůrazňování specifčnosti žen a odvozování nároku na zastoupení žen právě na základě této specifčnosti se však z mého pohledu může jevit také jako bariéra. Ženy totiž netvoří homogenní skupinu, liší se nejen věkem, příslušností k třídě či etniku a jinými často uváděnými charakteristikami, ale i samotným přístupem k otázce rovných příležitostí. A právě proto považují tuto argumentaci za kontraproduktivní – předpoklad, že ženy budou reprezentovat nějaké „ženské“ zájmy, je iluzorní, a i kdyby byl přijat jako pravdivý, nabízí se otázka, zda budou tyto specifické zájmy považovány za rovnocenné s „mužskými“ (rozuměj „obecnými“) a zaslouží si tak být hájeny v rámci rozhodovacích orgánů.

Závěr

Dotazované političky často popisovaly potřebu solidarity a spolupráce mezi ženami – k jejímu dosažení však dochází především mimo politické otázky. Centrální kategorii, nadřazenou všem ostatním, jsem proto označila jako *apolitickou solidaritu*. Ukazuje se, že ženy jsou schopné sdružovat se, organizovat různé aktivity, jen málo z nich však má charakter přímé politické akce. Činnost sdružení připomíná spíše zájmové kroužky než nátlakovou organizaci. Konkrétní požadavky jsou sice občas vznášeny, dosud se však žádnému¹² sdružení nepodařilo vytvořit na stranu (či její vedení) tak silný tlak, který by vedl k dosažení deklarovaných cílů – tedy zvýšení počtu a postavení žen v rozhodovacích procesech – které jsou často formulovány v požadavku zavádění pozitivních opatření. Zdá se, že na úrovni deklarací jsou ženy schopné dosáhnout konsensu, v praktické rovině je to však těžší. Samy představitelky sdružení mnohdy nejsou v otázce konkrétních postupů, jak uskutečnit vlastní cíle, jednotné.

Za jeden z hlavních problémů považují kromě toho skutečnost, že ženy ve stranách, které měly po roce 1989 podíl na moci, stále figurují v pozici *tokenů*,¹³ a nejsou proto motivovány k tomu, aby se účinně sdružovaly a spolupracovaly s vidinou jasného politického cíle. Příznačné je, že zástupkyně všech sdružení oceňují činnost neziskových organizací, především Fóra 50 %, nejsou však schopny podobné aktivity (školení političek, koordinované prosazování politiky rovných příležitostí) realizovat v rámci vlastní strany. Nereflektují ani skutečnost, že neziskové organizace nemohou nahradit činnost ženských sdružení uvnitř stran přinejmenším v tom smyslu, že nemají možnost působit na vedení strany přímo a vyvíjet tlak na delegování vlastních členek do vyšších pozic ve straně či v rozhodovacích orgánech. Za další překážku zvýšení efektivity ženských organizací uvnitř stran považují skutečnost, že volání po jedné velké ženské organizaci zatím výrazně zaznívá pouze ze strany členek KSČM. Vzhledem k pozici strany na politické scéně však nelze očekávat, že bude v brzké době vyslyšeno.

Zkušenosti ze zahraničí dokazují, že čas sám o sobě problém nízkého zastoupení žen v rozhodovacích orgánech nevyřeší, a je tedy zcela na politických stranách a na ženských sdruženích, která jsou s nimi propojena, jak se k němu postaví. Na otázku, zda si strany pomohou samy, odpovídám na základě předchozí analýzy záporně. Sdružení, která by měla v tomto směru sehrát zásadní úlohu, dosud nedokázala nalézt účinný způsob, jak ženy do rozhodovacích procesů prosadit. Neziskové organizace jim v jejich úsilí mohou pomoci svou koordinační a vzdělávací činností, nadstranickým lobbingem i kontakty s občanskou společností, nemohou však nahrazovat úlohu sdružení při politickém rozhodování uvnitř stran.

Literatura

- Dahlerup, D. 1998. „Using Quota's to Increase Women's Political Representation”. In *Women in Parliament Beyond Numbers*. International IDEA, Stockholm. [online]. Dostupné na <<http://archive.idea.int/women/parl/ch4a.htm>>. Naposledy navštíveno 23. 5. 2008.
- Havelková, H. 2002. „Politická reprezentace žen v České republice”. Pp. 82–100 in Cviková, J., Juránková, J. (eds.). *Hlasy žen. Aspekty ženské politiky*. Bratislava: Aspekt.
- Havelková, H. 2006. „Jako v loterii: politická reprezentace žen v ČR po roce 1989”. Pp. 25–42 in Hašková, H., Křížková, A., Linková, M. (eds.). *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů pro roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Jílková, M. 2005. *Reflexe tématu rovných příležitostí v politice KDU-ČSL*. Brno: Masarykova univerzita. Diplomová práce.
- Kittilson, M. 1997. „Women's Representation in Parliament: The Role of Political Parties” (August 15, 1997). Centre for the Study of Democracy. Paper 97–08. [online]. Dostupné z [www <http://repositories.cdlib.org/csd/97-08>](http://repositories.cdlib.org/csd/97-08). Naposledy navštíveno 23. 5. 2008.
- Matúšková, Š. 2004. *Frakce žen v rámci českých parlamentních stran*. 2. 6. 2004. [online].

- Dostupné z [www <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=183754>](http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=183754). Naposledy navštíveno 23. 5. 2008.
- Petrová, H. et al. 1994. *Alty a soprány (kapesní atlas ženských iniciativ)*. Praha: Gender Studies Centre, o. p. s.
- Programové prohlášení Sociálně demokratických žen [199–?]. Praha: SDŽ.
- Rakušanová, P., Václavíková-Helšusová, L. 2006. „Ženy v mužské politice”. Pp. 43–60 in Hašková, H., Křížková, A., Linková, M. (eds.). *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů pro roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Stanovy Sdružení žen KDU-ČSL 2004 [online]. Dostupné z [www <http://www.kdu.cz/default.asp?page=510&idr=10327&IDCl=13053>](http://www.kdu.cz/default.asp?page=510&idr=10327&IDCl=13053). Naposledy navštíveno 23. 5. 2008.
- Strauss, A., Corbin, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovic: Albert.
- Šprincová, V. 2007. *Vývoj myšlenky podpory politické participace žen uvnitř českých parlamentních stran po roce 1989*. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta humanitních studií. Diplomová práce.
- Tomeš, J. 2005. *Průkopníci a pokračovatelé. Osobnosti v dějinách České sociální demokracie 1878–2005*. 2. vyd. Praha: Česká strana sociálně demokratická.

Poznámky

- Článek je shrnutím poznatků podrobněji prezentovaných v mé bakalářské práci (Šprincová 2007).
- Informace vycházejí z dostupných informačních materiálů a z osobních rozhovorů s představitelkami těchto sdružení.
- Po roce 1989 začala činnost Českého svazu žen stagnovat, navíc se od té doby profiluje jako politicky neutrální.
- Viz např. Dahlerup 1998.
- Kritické zhodnocení tohoto projektu poskytují ve svém článku Petra Rakušanová a Lenka Václavíková-Helšusová (2006: 48).
- Tuto domněnku vyslovila v rozhovoru jedna z respondentek – v rámci sdružení jsou aktivní zejména starší ženy, které se zaměřují spíše na vzájemné setkávání a sdílení zkušeností než na politický tlak na vedení strany a prosazování nástrojů, jak zlepšit postavení žen ve straně i v rozhodovacích procesech.
- Do roku 1990 existovala po vzoru Sovětského svazu kvóta zastoupení žen ve výši 30 % (Havelková 2002: 82).
- Důležitým faktorem zde však byl masový úbytek členstva KSČ(M) v prvních letech po listopadu 1989.
- Představený pohled si v žádném případě neklade za cíl postihnout problematiku zastoupení žen v české politice v celé její šíři, ale pouze představit přístup, který dosud realizován nebyl a v kontextu již existujících poznatků může pomoci tento pohled prohloubit.
- Vzhledem k omezenému rozsahu článku necituji přímo výroky respondentek a představuji pouze výslednou analýzu. Vybrané výroky jsou k dispozici v textu analytické části a v příloze mé bakalářské práce (Šprincová 2007).

11 Okruhy témat však byly koncipovány obsažněji, jelikož vedle otázek týkajících se výzkumné otázky byly zahrnuty i praktické dotazy zaměřené na získání informací o osobě respondentek, politické straně a o sdružení, jehož jsou členkami.

12 V případě Sdružení žen KDU-ČSL lze zatím o dlouhodobém úspěchu pouze spekulovat.

13 Za všechny uvádím Petru Buzkovou v ČSSD, Vlastu Parkanovou v KDU-ČSL a Miroslavu Němcovou v ODS.

Bc. Veronika Šprincová v roce 2006 ukončila bakalářské studium humanitní vzdělanosti na FHS UK. Článek vychází z bakalářské práce Vývoj podpory politické participace žen uvnitř českých parlamentních stran po roce 1989. V současné době studuje na téže fakultě magisterský obor genderová studia. Ve své odborné práci se zaměřuje na problematiku politické participace žen a současnou feministickou politickou filosofii. Korespondenci zasílejte na adresu: veronika_sprincova@yahoo.com.